

STEINMETZ, Greg: *Najbohatší muž všetkých čias. Život a doba Jakoba Fuggera*. Žilina : Absynt, 2021. 315 s. ISBN 978-80-8203-260-7. Preklad: Samuel Marec.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2022.25.01.120-126>

Pútavo sformulovaný názov relatívne obsiahlej publikácie, ktorá dominovala výkladom kníhkupectiev koncom minulého roka, je rozhodne vydareným marketingovým ťahom. Potenciálneho čitateľa alebo kupujúceho na prvý pohľad zaujme, a v prípade človeka menej znalého histórie, ktorý ihneď nerozpozna portrét muža na obálke, ponúka otázku – kto? Keď sa načrtne téma financií a bankovníctva v európskych i svetových dejinách, do popredia vyskočí najmä florentský rod Mediciovcov, referencie k židovským kupcom a obchodníkom zastúpeným tak v historickom, ako aj literárnom kontexte či v mladšom období k osobnostiam, akými boli Charles Rothschild, John D. Rockefeller a dnes napríklad Bill Gates alebo Mark Zuckerberg. Vytvoriac chronologickú priamku od Cosima de Medici k súčasným multimilionárom sa musíme nakrátko zastaviť v polovici 15. storočia, pretože prvým človekom, ktorého majetok skutočne dosiahol hodnotu miliónu, bol niekto iný.

Augsburský bankár, podnikateľ a finančník Jakob Fugger (1459 – 1525) nie je neznámou veličinou v národných ani regionálnych dejinách, ale dostupné poznatky o ňom sú napriek tomu v našich podmienkach obmedzené, a to najmä z hľadiska jazykovej bariéry. Nemecky hovoriaci čitatelia majú po ruke bohaté možnosti vedeckej i populárno-náučnej literatúry od začiatku 20. storočia, nerátajúc do toho pramene staršej proveniencie. Nemecké zdroje sa nájdu i v slovenských knižniciach a v československo-nemeckej koprodukcii vznikol v roku 1982 dokonca seriál venovaný osobe Jakoba Fuggera (*Vom Webstuhl zur Weltmacht*). Pri pohľade na publikácie dostupné v slovenskom jazyku je situácia iná. Meno Fuggerovcov sa spája primárne s bankským podnikaním a thurzovsko-fuggerovskou spoločnosťou, pri ktorej zrode stáli Jakob Fugger a Ján Thurzo.

Publikáciu z pera Grega Steinmetza, ktorej sa prekladateľsky ujal Samuel Marec, je v prvom rade potrebné zaradiť. Vzhľadom na absenciu rozpracovaného poznámkového aparátu či chýbajúci archívny výskum by nebolo korektné uvádzať ju ako vedeckú monografiu. Autor sa oprel primárne o literárny výskum na základe dostupných publikovaných zdrojov od prelomu 19. a 20. storočia až do súčasnosti, prevažne v anglickom a nemeckom jazyku. Nevyužíval však archívne pramene a čerpal

najmä z poznatkov už spracovaných v dielach G. Oggera¹, G. Pölnitza² a M. Häberleina³, čo v doslove sám priznáva. Rovnako poznámky vyčlenené v závere publikácie sú skôr doplnkom, než plnohodnotným zdrojom presných informácií. Ide o súpis bibliografických odkazov vo viac či menej ucelenej podobe, ktoré sa viažu na časti textu v jadre. Tieto odkazy však so samotným textom nie sú bližšie prepojené, napríklad prostredníctvom indexu či iného označenia, čo komplikuje čitateľovi orientáciu na vedeckejšej úrovni. V poznámkach sa zároveň nachádzajú aj odkazy na internetové stránky neuvedené v zozname literatúry.

Na druhej strane, pokiaľ Steinmetzovu publikáciu označíme prívlakom populárno-náučná, môžeme si všimnúť a hodnotiť viacero pozitívnielen s prihliadnutím na obsah, ale aj jazyk a štýl spracovania. Autorovo publicistické zázemie sa zreteľne prejavuje v naratívnom textu. Úvod predchádzajúci prvej kapitole vstupuje do deja *in medias res* v roku 1523, predstavujúc Jakoba Fuggera ako komplexnú osobnosť s dosahom na široké aspekty spoločenské, finančné, cirkevné, umelecké i politické, a rovnako načrtáva jeho sieť kontaktov, v rámci ktorej nájdeme rímsko-nemeckého cisára Karola V., Albrechta Dürera či Martina Luthera. Stručná životná os predstavuje náročné a nepravdepodobné začiatky kariéry mladšieho syna, ktorému zomrel otec v ranom detstve, niektoré dominantné piliere utvárajúce Fuggerovu osobnosť, jeho kladné, ale aj negatívne vlastnosti a upozorňuje aj na historicko-kultúrne odkazy, prostredníctvom ktorých vstúpil do dejín a ktoré formujú jeho tzv. druhý život.

Kniha rozdelená do dvanástich kapitol (*Vladárov dlh, Partneri, Traja bratia, Útok na banky, Severné moria, Úžera, Šestáky v pokladnici, Vol'by, Víťazstvo, Vietor veštiaci slobodu, Sedliaci, Bubny stíchlí*) pripomínajúcich nadpisy púťavého románu mapuje Fuggerovu životnú dráhu od mladých rokov strávených na štúdiách a predznamenávajúcich klerikálnu kariéru, od ktorej upustil, aby sa vyučil kupcom v Benátkach. S prihliadnutím na hodnotenie publikácie môžeme ďalej upozorniť na niekoľko kľúčových motívov rozpracovaných v knihe, ktorá sa vo všeobecnosti pridŕža štandardnej biografickej osi. V dôsledku toho nekomentujeme každú kapitolu osobitne, ale upriamujeme pozornosť na širšie spektrum motívov načrtávajúcich portrét rozhladeného a inteligentného

¹ OGGER, G.: *Kauf dir einen Kaiser: Die Geschichte der Fugger*. Mnichov : Knauer Taschenberg Verlag, 1979.

² PÖLNITZ, G. von: *Jakob Fugger*. Tübingen : J. C. B. Mohr, 1949.; PÖLNITZ, G. von: *Fugger und Hanse*. Tübingen : J. C. B. Mohr, 1953.; PÖLNITZ, G. von: *Die Fugger*. Tübingen : J. C. B. Mohr, 1999.

³ HABÄRLEIN, M.: *The Fuggers of Augsburg. (1369 – 1650)*. Charlottesville : University of Virginia Press, 2012.

človeka, skúseného, chladne uvažujúceho, občas riskujúceho obchodníka a bankára, mešťana a neskôr šľachtica, podnikateľa, manžela, filantropa aj politika.

Najvýznamnejším momentom v Jakobovom živote bolo spojenie s rodom Habsburgovcov, ktorý sa do pozície najmocnejšej európskej dynastie dostal vďaka finančnej podpore augsburského bankára. Steinmetz predstavuje dôvody, kontext, ale aj riziká spojené s prvou pôžičkou arcivojvodovi Žigmundovi, vďaka ktorej získal Fugger prístup k baniam na striebro v rakúskom Schwazi, predstavujúcim základ jeho podnikania i bohatstva (*Vladárov dlh*). Vybudujúc si silné postavenie v mediarskom podniku v nemeckých krajinách hľadal Fugger možnosti pre vstup na uhorský trh a k jeho významným bankským lokalitám, medzi ktorými figurovali najmä stredoslovenské bankské mestá. Partnera našiel v Jánovi Thurzovi, magnátovi s bohatými európskymi kontaktmi, rakúskym pôvodom a znalosťami v oblasti baníctva. Tu sa nachádzajú korene thurzovsko-fuggerovskej banskej spoločnosti a zároveň prepojenie na regionálne dejiny Banskej Bystrice, ktorá tvorí jednu zo zastávok na tzv. európskej fuggerovskej ceste.

Baníctvo a najmä zdroje z neho plynúce boli úzko späté s finančným sektorom a bankovníctvom, ale hoci tvorili jadro Fuggerovho portfólia, jeho podnikateľské záujmy boli omnoho pestrejšie. Ako jeden z najväčších a najuznávanejších európskych bankárov sa spolupodieľal (najmä finančne) na nemalom počte významných udalostí kreujúcich dejiny novoveku ako ich poznáme dnes. Začiatkom 16. storočia sa zapojil do obchodu s korením, ktorý bol priamo spätý so zámorskými plavbami. V roku 1505 podporil portugalskú plavbu do Indie sumou 4000 florénov a aj napriek relatívne nízkej sume v porovnaní s ďalšími investormi mu obchod priniesol veľké zisky. Jeho obchodná činnosť však nebola vždy bez rizika a s narastajúcim kapitálom a vplyvom sa stával nebezpečným súperom pre ďalších hráčov v európskom hospodárstve, menovite pre hanzu, ktorá ho považovala za monopolistu a snažila sa obmedziť jeho pôsobnosť. Úspech však nedosiahla a z konfliktu vyšiel Fugger víťazne. Okrem hospodárskych záležitostí sa angažoval aj v cirkevnej sfére, čo sa v jeho živote odrazilo v pozitívach aj negatívach. Dohliadal na presun vatikánskych peňazí plynúcich z milodarov z Nemecka do Ríma a ako „Boží bankár“ sa staral o financie za pontifikátu siedmich pápežov vrátane Júliusa II. a Leva X. Pre štyroch z nich razil mince označené písmenom F a rodinným znakom Fuggerovcov v podobe trojzubca.

Významným medzníkom v jeho kariére bankára boli spory v otázke úžerníctva, ktoré pre Fuggera predstavovali najväčšie existenčné riziko, ale zároveň sa v dôsledku výsledného verdiktu výrazne zapísal do histórie finančníctva a ovplyvnil jeho podobu ako ju poznáme dnes. V šiestej

kapitole (*Úžera*) Steinmetz približuje okrem iného rozvoj protifuggerovského hnutia založeného na obvineniach poukazujúcich na jeho spôsob podnikania a získavania majetku, ktoré boli v priamom rozpore s cirkevným zákazom úžery. Do tej doby sa za úžerníka považoval každý, kto si účtoval akékoľvek úroky za pôžičku bez ohľadu na ich výšku. Diskusia na túto tému bola aktuálnou vo vedeckej, filozofickej aj literárnej sfére celé stáročia. Autorov exkurz do jej vývinu vytvára kontext objasňujúci podmienky vedúce k učenej rozprave, v ktorej centre stál Jakob Fugger. Fugger podporil vedeckú prácu Johannesu Ecka argumentujúceho v prospech pôžičiek a ich úročenia, zdôrazniac pritom riziko krachu tak na strane klienta, ako aj na strane bankára. Výsledná diskusia, ktorá prebehla na Univerzite v Bologni v roku 1515, skončila síce nerozhodne, ale keďže spôsoby Fuggerovho úročenia neboli označené za úžeru, stále bol víťazom. Druhým príkladom prepojenia augsburského bankára s veľkými fenoménmi novovekých dejín, opäť v kontexte dejín cirkevných, je jeho úloha v súvislosti s reformáciou a osobnosťou Martina Luthera (*Šestáky v pokladnici*). I keď sa dnes reformácia vyučuje, minimálne v stredoškolských učebniciach, ako primárne náboženský konflikt, v širšom kontexte a pri pohľade do hĺbky išlo o konflikt finančný a za väčšinou finančných transakcií na prelome 15. a 16. storočia stál Jakob Fugger.

Predaj odpustkov je usúvzťažnený s vyplácaním pôžičiek na voľbu mohučského biskupa, ktorú Fugger financoval. Podobne ako v mnohých iných prípadoch, ktoré možno zachytiť na stránkach Steinmetzovej publikácie, nebol Fugger hlavným a jediným katalyzátorom dejinných udalostí, avšak vzhľadom na jeho postavenie, vplyv a kontakty v Európe do nich buď priamo zasiahol, alebo na nich do istej miery participoval.

Jeseň jeho života nebola o nič menej aktívna ako začiatky kariéry. Poznačila ju snaha Habsburgovcov získať titul cisára Svätej ríše rímskej, pričom v boji o trón medzi kráľom Karolom, Františkom z rodu Valois a Henrichom VIII. znovu rozhodovali bankári financujúci jednotlivých kandidátov a ich predvolebné kampane. Nemenej dynamické bolo obdobie od roku 1525, keď nemecké krajiny zasiahlo sedliacke povstanie, v ktorom okrem iných figuroval T. Münzer (kapitola *Sedliaci*). Okrem narušenia stability na finančných trhoch sa Jakoba Fuggera dotklo aj v osobnejšej rovine. Už dávno totiž nebol len finančníkom, ale vlastnil okrem šľachtického erbú aj niekoľko panstiev, hradov a pôdu s príľahlými dedinami. Vzbúrení sedliaci obliehali a ohrozovali jedno z jeho najväčších panstiev – Wiessenhorn, lebo bankárske domy a obchodné spoločnosti, akými boli v tom čase Fuggerovci, Welserovci či Hochstetterovci, činili zodpovednými za útlak obyvateľstva rovnako ako šľachtu a cirkev.

V nadväznosti na domáce nepokoje poznačili 20. roky 16. storočia aj problémy v Uhorsku spojené s hospodárskou krízou, infláciou, bábkovou politikou slabého panovníka a v neposlednom rade so stále sa približujúcou osmanskou hrozbou. Ekonomická nestabilita zasiahla Fuggerovo podnikanie v podobe štrajku baníkov v Banskej Bystrici dožadujúcich sa zvýšenia miezd. V kontexte bojov medzi kráľom Ľudovítom, Jánom Zápoľským a arcivojvodom Ferdinandom Habsburským prešli Fuggerove uhorské bane do vlastníctva štátu a jeho celoživotne budované portfólio, ktoré bolo zdrojom jeho najväčšieho bohatstva, sa otriasalo v základoch. V tom čase bol jeho partnerom v thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti Jánov syn Alexej Thurzo. Vzhľadom na medzinárodné kontakty a rozvetvenú klientsku sieť zahŕňajúcu rímskeho pápeža, nemeckého cisára, rakúske kniežatá aj poľského kráľa vyhrážajúcich sa Uhorsku hospodárskou blokádou a bojkotom uhorského tovaru, ako aj obavy kráľa Ľudovíta zo straty pôžičiek v budúcnosti, začal uhorský panovník rokovania o navrátení zhabaných baní späť do súkromného vlastníctva. Krátko sa tu objavuje aj zmienka o Jánovi Dernschwamovi (s. 256), ktorý bol v tom čase zamestnancom spoločnosti. Hoci v slovenskom i regionálnom historickom kontexte vnímame osobnosť Jána Dernschwama vo významnejších súvislostiach, v knihe je spomenutý len okrajovo v rámci jeho účasti na zmierovacích rokovaniach medzi Fuggerom a kráľom Ľudovítom II.

Tak ako naznačuje krátky exkurz do niekoľkých kľúčových momentov, život a doba Jakoba Fuggera, vzájomne úzko prepojené, boli aktívne a turbulentné, poznačené veľkými úspechmi, ale aj pádmi, rizikom a obavami. Greg Steinmetz ho vo svojej monografii zobrazuje v dvoch rovinách: ako historicko-spoločenský činiteľ s dosahom na politiku, ekonomiku, kultúru, architektúru, mediálnu sféru i náboženstvo, ale súčasne aj ako človeka – veľkého, vplyvného, úspešného, mimoriadne inteligentného, ale aj omylného, sebeckého, chladného tak v pracovnom, ako aj v osobnom živote. Jakob Fugger vo svojej dobe riadil financie Európy, v dôsledku čoho nepriamo hýbal dejinami z pozadia kráľov, cisárov a pápežov. Okrem finančných a hospodárskych ambícií, ktorými vstúpil do histórie, si uvedomoval silu aktuálnych informácií a médií nevyhnutnú pre úspešné obchodovanie. Vytvoril informačnú agentúru postavenú na sieti kuriérov, ktorí ho zásobovali správami o najaktuálnejšom dianí doma i vo svete, poskytnúc mu tak výhodu voči konkurencii. Zoznam najdôležitejších udalostí, úmrtí či zmien vo vývine na finančných trhoch sformoval prvé „noviny“, ktoré Fuggerovi nástupcovia ďalej podporovali a zdokonaľovali. Steinmetz tak vytvára aj interdisciplinárne prepojenie do oblasti žurnalistiky a dejín mediálnej kultúry, čím zároveň dopĺňa obraz Fuggera ako všestranne orientovaného a prakticky zmyšľajúceho človeka v kontexte novovekých dejín.

Slovenského čitateľa, zvlášť Stredoslováka či Banskobystričana, môže zaujímať najmä presah osobnosti Jakoba Fuggera do regionálnych dejín. Očakávať hlbší vstup do regionálnej problematiky však nie je namieste vzhľadom na biografické zameranie Steinmetzovej publikácie. Hoci pre Fuggera mali investície v Uhorsku obrovskú cenu, predsa len tvorili iba súčasť jeho omnoho širšie budovaných záujmov. Ako sme uviedli vyššie, obchodné výhody boli postavené na premyslenom spojení s Jánom Thurzom, ktoré bolo potvrdené nielen finančnou, ale aj manželskou zmluvou (1497) medzi Jánovým synom Jurajom a Fuggerovou neterou Annou. Steinmetz sa iba krátko vyjadril k motívom vedúcim Fuggera k spolupráci s Thurzom (s. 53 – 55), ktorú následne uzavrel konštatovaním: „*No a kým Thurzo zbiera bane* [skupoval ich pod novovzniknutú thurzovsko-fuggerovskú spoločnosť], *Fugger pracoval na rozvoji Arnoldsteinu.*“ (s. 55). Rozsiahlejšia pozornosť venovaná Uhorsku, nad rámec okrajovej poznámky v texte, je obsiahnutá v jedenástej kapitole *Sedliaci*, ktorá mapuje primárne krízové obdobie spojené s nemeckou sedliackou vojnou. V závere kapitoly (s. 256 – 258) sa autor na niekoľkých stranách vracia aj k situácii v Uhorsku, ktorá bola rovnako nestabilná ako v ostatných častiach Európy v spojení s baníckym povstaním, povstaním Juraja Dóžu a konfliktov na čele monarchie. Podrobnejšie účinkovanie thurzovsko-fuggerovského banského podniku však nie je predmetom publikácie, možno z jednoduchého dôvodu – v bohatom, udalostami, osobnosťami a konfliktmi naplnenom živote Jakoba Fuggera nestálo za hlbšiu analýzu, kým sa v ňom nevyskytli problémy.

Popri chronologickom postupe jeho životom vystupuje do popredia aj tzv. druhý život a odkaz, ktorý Fugger zanechal súčasníkom. Medzi inými je to napríklad forma nájomných bytov Fuggerei v Augsburgu, považovaná dnes za najstarší spôsob sociálneho zabezpečenia v bývaní na svete. Sídlisko či mesto v meste je súčasťou Augsburgu a stále sa využíva na pôvodné účely. Platia v ňom rovnaké pravidlá ako zaviedol Jakob Fugger v 16. storočí – nájomníkmi môžu byť iba Augsburchania s dobrou povestou, ktorí sú súčasne katolíci (Fugger svojho času odmietol vstup žobrárom a každý nájomník musel riadne pracovať). Nájomné aj dnes predstavuje hodnotu jedného rýnskeho guldenu, v prepočte 0,88 eur bez energií. Komplex Fuggerei je uzavretý vlastnými bránami a hradobným systémom, vstup doň je možný medzi piatou a dvadsiatou druhou hodinou.

Publikáciu Grega Steimetzta hodnotíme ako prínosné a podnetne napísané dielo, ktorého štýl, poznačený publicistickým zázemím autora, je prístupný a zrozumiteľný tak historikovi, ako aj laikovi a ponúka možnosť spoznať významnú osobnosť novovekých dejín v širších súvislostiach. Kniha je napísaná prehľadne, ale vzhľadom na žáner biografie

smeruje viac do šírky ako do hĺbky. Netreba preto očakávať intenzívny ponor do špecifických aspektov Fuggerovho života, ale skôr prehľadný sumár jeho aktivít a dosahu na európske dejiny. Za pozitívum, orientované na súčasného laického čitateľa, považujeme prepojenia dobových udalostí a kontextu, najmä v oblasti financií a bankovníctva, s moderným slovníkom a aktuálne fungujúcim finančným trhom. Autor usúvzťažnil ekonomický sektor 16. storočia s dnešným kapitalizmom, hypotekárnymi úvermi či termínovanými vkladmi, čím poukázal nielen na pokrokové usporiadanie spoločnosti v minulosti, ale zjednodušil a aktualizoval jeho význam i pochopenie pre súčasnosť. Aj čitateľ neznalý dobových pomerov či hlbších súvislostí novovekej európskej politiky tak ľahko porozumie postaveniu Jakoba Fuggera v rámci vzájomne prepletených finančných, politických i náboženských vzťahov. V súvislosti s adresátom však treba opäť zdôrazniť, že knihu nemožno vnímať v rozmeroch vedeckej publikácie a profesionálny historik nepochybne nájde viac nedostatkov. Vedecká monografia o Jakobovi Fuggerovi položená na kvalitnom archívnom výskume, bohatej heuristike a komparatívnom prístupe vo vzťahu k európskym i národným či regionálnym dejinám v našom prostredí ešte stále chýba. Napriek tomu je slovenský preklad Steinmetzovej populárno-náučnej biografie prvým komplexnejším počínom približujúcim uvedenú tematiku a predstavuje dobrý základ, na ktorom ju možno ďalej rozvíjať.

Patrícia Molnárová